

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Здійснено аналіз проблеми правового регулювання працевлаштування молоді в Україні. Зроблено особливий акцент на з'ясуванні питання щодо реалізації трудових прав молоді в умовах трансформації українського суспільства; визначено шляхи вдосконалення чинного трудового законодавства.

КОЛЯДА Т. А. ТРУДОУСТРОЙСТВО МОЛОДЕЖИ: ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Проанализована проблема правового регулирования трудоустройства молодежи в Украине. Особый акцент сделан на выяснении вопроса реализации трудовых прав молодежи в условиях трансформации украинского общества; определены пути усовершенствования действующего трудового законодательства.

KOLIADA T. EMPLOYMENT ASSISTANCE TO YOUTH: PROBLEMS OF LEGAL REGULATION

Problem of legal regulation of employment assistance to youth in Ukraine is analyzed. The main attention is paid to solving the problem on realization labor rights by youth in conditions of Ukrainian society transformation. The ways for improvement labor legislation in force are offered.

Права та свободи громадян визнані Конституцією України від 28 червня 1996 р. найвищою цінністю, а їх реалізація є головним напрямом і змістом діяльності демократичної держави. Відповідно до ст. 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. У п. 2 ст. 43 Конституції України наголошено на тому, що держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. В Україні заборонено будь-яку дискримінацію у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей. Відповідно до ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [1].

Усі перелічені гарантії повною мірою стосуються молоді, що створює для них реальну можливість користуватися всією сукупністю трудових прав. Що ж до прав у галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці, то молодь користується додатковими пільгами.

Молодіжне законодавство України досить розвинене. Воно складається з низки нормативно-правових актів, а саме: законів України

«Про дитячі та молодіжні організації», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про фізичну культуру і спорт», Кодексу про шлюб та сім'ю, Кодексу законів про працю; постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом на 2002–2012 роки», «Про затвердження Програми підготовки та залучення молоді до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, створення умов для її професійного зростання», «Про затвердження Типового положення про молодіжний центр праці», «Про утворення Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді»; указів і розпоряджень Президента України «Про гранти Президента України для обдарованої молоді», «Про День студента», «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді», «Про Національну раду з питань молодіжної політики», «Про соціально-економічну підтримку становлення та розвитку студентської сім'ї» та інших нормативних документів.

Питанням реалізації трудових прав молоді приділена значна увага в працях А. І. Шебанової, А. М. Гаврилова, О. М. Бляхман, Д. О. Карпенка, Б. К. Бегічева, В. С. Венедиктова, О. І. Процевського, В. В. Жернакова, О. М. Ярошенка, О. С. Реус, Ю. М. Щотової тощо. Вказані роботи не втратили наукової цінності, однак,

зважаючи на сучасні політичні, соціальні та економічні зміни, сформульовані в них висновки потребують переосмислення, а окремі аспекти – додаткового вивчення. На базі національного і міжнародного матеріалу формується інститут захисту прав молоді людини, який з часом стане центральним у трудовому праві, адже не таємниця, що стан додержання трудових прав і можливості захисту їх в країні залишаються на недостатньому рівні. Однією з найуразливіших і найменш захищених категорій населення залишається молодь, яка потребує особливого правового захисту з боку держави.

Не можна не погодитися з О. М. Ярошенком, який вважає, що ситуація, яка протягом останніх років склалася із зайнятістю та працею молоді, без перебільшення є напруженою та має тенденцію до погіршення. Загострення соціально-економічних проблем, недосконалість правової і нормативної баз, відсутність дієвих механізмів державної підтримки молоді в період її соціального становлення і розвитку значно ускладнили процеси відновлення інтелектуального потенціалу, трудових ресурсів держави, негативно позначилися на матеріальному становищі молоді сім'ї, здоров'ї, фізичному й духовному розвитку молодих громадян, призвели до зростання безробіття серед молоді, загострення криміногенної ситуації в суспільстві. Боротьба за виживання вітчизняних підприємств призводить до погіршення умов праці, в тому числі молоді. Тим часом можливості молодих людей обмежені через їх низьку конкурентоздатність порівняно з іншими категоріями населення [2, с. 205].

Слушною є думка Ю. М. Щотової, яка наголошує на особливій соціальній незахищеності молоді. Через відсутність достатнього практичного досвіду, правових і професійних знань, а часто і моральної невідповідності до конкуренції на ринку праці, реалізувати своє право на працю молодим громадянам сьогодні складно. Різниця між рівнем домагань молоді людини високого рівня життя та можливостями його досягнення, між особистими сподіваннями та труднощами часто призводить до дезадаптації індивідуума, що зрештою може спричинити поведінку протиправного характеру, тобто до злочинності, алкоголізму, наркоманії тощо [3, с. 1].

З цього приводу О. С. Реус зазначає, що ринок праці сам по собі не створює гарантій здійснення права на працю, а особливо для молоді, яка з об'єктивних причин не здатна на рівних конкурувати з досвідченими працівниками [4, с. 1].

Дійсно, молоді люди досить часто зазнають труднощів при реалізації права на працю. Роботодавцям потрібні досвідчені кадри, тому молодій людині без досвіду роботи працевлаштуватися нині непросто. Сьогодні зростає необхідність підвищити соціально-правовий захист права на працю молоді (особливо у віці до 18 років). Значні зміни характеру та умов праці, пов'язані з впливом соціально-економічних умов, потребують введення нових та перегляду діючих норм про умови праці й надання додаткових гарантій щодо трудових прав молоді.

Хоча державою передбачено деякі додаткові гарантії зайнятості, надання першого робочого місця, обмеження щодо звільнення, додаткові соціальні гарантії, обов'язкові щорічні профілактичні медичні огляди тощо, їх не можна назвати значними заходами соціального захисту молоді.

Так склалося, що через недостатній практичний досвід, відсутність професійних знань, моральну невідповідність до конкуренції молоді досить проблематично реалізувати своє право на працю. Роботодавці віддають перевагу спеціалістам з досвідом, а кандидатам без досвіду пропонують мізерну заробітну плату або вакансію, дуже далекую від набутого фаху. Такі умови здебільшого не можуть задовольнити очікувань молоді.

На думку О. М. Ярошенка, основною причиною низької конкурентоздатності молоді на ринку праці є брак професійних знань, відсутність необхідної кваліфікації і трудових навичок. Поряд із цим молодь досить вигідно відрізняється від інших категорій населення своєю здатністю до творчої діяльності, високою працездатністю і мобільністю, сприйнятливістю до інновацій, гарним здоров'ям, тривалим періодом майбутньої працездатності [2, с. 206].

В. С. Венедіктов вважає, що найчастіше саме молодь є беззахисним і безсоромно експлуатованим «зряддям» праці, отримуючи за це, та й то не завжди, жалюгідні гроші [5, с. 126].

Тому досить важливо, щоб надалі законодавство про працю молоді розвивалось і враховувало ті вимоги, які ставлять різноманітні трудові процеси щодо несформованого організму молодого робітника.

Отже, захисту трудових прав необхідно приділяти більше уваги, бо це є однією з головних передумов стабільного демократичного розвитку нашого суспільства на шляху євроінтеграції.

Проблема зайнятості молоді в Україні хоч і пов'язана із загальною ситуацією у сфері зайнятості, але має свої специфічні ознаки, що

потребують прийняття конкретних рішень. Якщо брати до уваги сучасний стан ринку праці в Харківському регіоні, що характеризується постійним зростанням чисельності незайнятого населення, неважко визначити, що особливої гостроти набуває питання працевлаштування молоді, яка на сьогодні є найменш захищеною.

Слід зауважити, що уніфікованого розуміння поняття «молодь» немає. Оскільки воно досліджується не тільки юридичною наукою, а й соціологією, економічною теорією, філософією, медициною та іншими галузями, існують різні думки, насамперед щодо вікової межі. Так, А. І. Громова, С. Н. Іконникова та В. І. Лісовський визначають верхню вікову межу молоді у 25 років [6, с. 5].

Ю. М. Щотова визначає молодь як особливу групу суспільства віком від 14 до 28 років, якій з метою залучення до продуктивної суспільної праці в період початкового соціального становлення законодавством передбачаються додаткові, порівняно з іншими працівниками, пільги та гарантії щодо працевлаштування, професійного навчання та трудової діяльності [3, с. 3–4]. Н. Тихомиров, Л. Гордон, Е. Клопов до молоді відносять осіб до 30 років, які не почали самостійну трудову діяльність і не створили власної сім'ї [7, с. 106]. В. Н. Боряз вказує, що вікові межі молоді – від 14 до 35 років [8, с. 25].

А. І. Шебанова констатує, що молодь є частиною суспільства, яка відрізняється від інших працівників як віком, так і особливостями свого стану у сфері трудових відносин; у правовому аспекті нижня вікова межа молоді збігається з віком, з якого допускається прийняття на роботу (15–16 років), а верхня вікова межа дорівнює 27–30 років. До цього часу закінчується біологічне становлення організму, завершується формування професійних інтересів та початкова професійна підготовка в основній масі молоді, яка починає трудовий шлях, а також закінчується термін встановлених додаткових гарантій молодих працівників [9, с. 122–123].

Остаточну відповідь на це питання дає законодавство, але також неоднозначну. Так, наприклад, згідно зі ст. 197 Кодексу законів про працю України, працездатною молоддю вважаються громадяни України віком від 15 до 28 років [10]. Відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні», молоддю визнаються громадяни України віком від 14 до 35 років [11]. Останнє наведене визначення, на наш погляд, є найбільш точним та повинно бути загальноприйнятим.

Проаналізувавши статистичні відомості

Харківського обласного центру зайнятості, можна констатувати, що кожен другий клієнт – молода людина. Основними ж категоріями молоді є випускники навчальних закладів різних рівнів акредитації, які не мають досвіду та є претендентами на перше робоче місце.

Важливою проблемою зайнятості молоді є відмова роботодавця в наданні першого робочого місця. Молоді люди, які бажають працевлаштуватися, як правило, не мають досвіду роботи, наявність якого є найбільш поширеним аргументом для відмови.

З іншого боку, можна пояснити бажання роботодавця отримати досвідченого і кваліфікованого фахівця, адже прийнявши на роботу особу, що не має досвіду, роботодавець має забезпечити отримання робітником необхідних у майбутньому навичок та вмій, а це може бути пов'язане з певним ризиком (наприклад, ризик заповідання збитків підприємству внаслідок псування обладнання значної вартості через брак досвіду молодих працівників).

Наступною проблемою є відсутність «нещодавнього» досвіду роботи. Це значить, що існуючий досвід та кваліфікація можуть виявитися «застарілими». А це може призвести до втрати впевненості молодою людиною при працевлаштуванні і, як наслідок, стати перешкодою для отримання роботи. Подолати таку перешкоду тим складніше, чим тривалішою була перерва в роботі.

Таким чином, молоді люди часто опиняються в ситуації, коли їх не беруть на роботу, оскільки вони не мають досвіду; в той же час вони не можуть набути цього досвіду, оскільки вони ніколи не працювали.

Не менш важлива проблема в секторі вторинної зайнятості полягає в частковій (неповній) зайнятості, тобто такій зайнятості, де існують умови неповного робочого часу вимушеного характеру. Значна кількість молодих людей є частково зайнятими; при цьому вони працюють менше часу, ніж вони того бажали.

Високий рівень часткової зайнятості дозволяє зробити висновок про те, що молоді люди погоджуються на такі умови праці, які не відповідають вимогам правових норм, тому що вони розглядають роботу як тимчасову і не впевнені в майбутньому.

Слід підкреслити, що останнім часом набуло широкого використання укладення короткострокових трудових договорів із молодими працівниками. Це є ще одним чинником погіршення становища молоді на ринку праці. По-перше, імовірність отримання і прийняття пропозиції щодо укладання такого виду трудового договору в молодих людей значно

вищий, ніж у інших. По-друге, короткострокова зайнятість є результатом того, що молоді люди не можуть отримати іншу роботу.

Окремо слід визначити проблему працевлаштування молоді в сільській місцевості. Причиною даної проблеми є економічний спад, що призводить до виникнення труднощів щодо збереження робочих місць у традиційних сільськогосподарських секторах.

Дієвою формою підтримки молодіжної зайнятості є працевлаштування молодих безробітних громадян шляхом надання роботодавцю дотацій за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Це повинно стимулювати роботодавців узяти молоду людину, яка згодом зможе закріпитися на виробництві і стати по-справжньому кваліфікованим фахівцем. З метою забезпечення додаткових гарантій зайнятості молоді було прийнято Закон України «Про забезпечення молоді, що отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю», що набув чинності з 1 січня 2008 р.

Для реалізації даного закону затверджена Постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 2008 р. № 223 «Деякі питання надання роботодавцям дотації для забезпечення молоді першим робочим місцем», де визначений перелік професій і спеціальностей, за якими роботодавцю може надаватися дотація у разі забезпечення молоді першим робочим

місцем. До переліку увійшли такі професії, як муляр, маляр, електрогазозварювальник, слюсар-ремонтник, фрезерувальник, токарь, тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва, інженер. Це, звісно, гідний крок, але не таємниця, що за статистичними даними центрами зайнятості у 2008 р. було зареєстровано випускників ВНЗ як таких, що шукають роботу, 22,4 тис. осіб (це на 7 тис. більше, ніж у 2007 р.). Серед випускників більшість становлять молоді люди, що навчалися за такими напрямками, як освіта, медицина, економіка, комерція та підприємництво, правознавство.

На нашу думку, рішенням деяких із перелічених проблем могло б стати впровадження та стимулювання державних програм «Молодіжне підприємництво», створення окремих соціальних пакетів, в основу яких входило б надання пільгових державних кредитів на придбання житла, надання одноразової допомоги при переїзді на постійне місце проживання в сільську місцевість.

Немає сумніву, що впровадження та розвиток таких програм державою і всебічне сприяння їм є важливим заходом у поліпшенні зайнятості молоді. Допомога молодим людям правильно почати свою трудову діяльність сприяє забезпеченню їх успішного руху на шляху до гідної праці. Чим більше часу витрачається для того, щоб стати на цей шлях, тим складнішою стає ця проблема, особливо якщо такий шлях взагалі відсутній.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Ярошенко О. М. Проблеми та перспективи правового регулювання зайнятості та праці молоді / О. М. Ярошенко // Вісник Академії правових наук України. – 2004. – № 4. – С. 205–213.
3. Щотова Ю. М. Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право трудового забезпечення» / Ю. М. Щотова. – Х., – 2006. – 19 с.
4. Реус О. С. Правове регулювання трудової діяльності неповнолітніх в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право трудового забезпечення» / О. С. Реус. – Х., 2003. – 19 с.
5. Венедіктов В. С. До трудового статусу неповнолітніх в Україні: стан та юридичні гарантії / В. С. Венедіктов // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2003. – Спецвипуск. – С. 126–144.
6. Громова А. И. Молодежь в обществе / А. И. Громова, С. Н. Иконникова, В. Г. Лисовский // Человек и общество. Социальные проблемы молодежи. – 1969. – № 3. – С. 3–12.
7. Тихомиров Н. Изучение образа жизни рабочих и некоторые вопросы социального планирования / Н. Тихомиров, Л. Гордон, Э. Клопов // Рабочий класс и современный мир. – 1971. – № 1. – С. 99–112.
8. Боряз В. Н. Методологические принципы определения понятия «молодежь» / В. Н. Боряз // Человек и общество. Социальные проблемы молодежи. – 1969. – № 5. – С. 23–32.
9. Шебанова А. И. Дифференциация правового регулирования труда молодежи / А. И. Шебанова // Советское государство и право. – 1970. – № 5. – С. 121–125.
10. Кодекс законів про працю України : за станом на 1 лип. 2008 р. – Х. : Одиссей, 2008. – 156 с. – (Серія «Закони України»).
11. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : закон України від 5 лют. 1993 р. № 2998-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – Ст. 167.

Надійшла до редколегії 16.04.2010